

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО Й ОПЕРАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕНОВАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ТВАРИННИЦТВА

А. І. Лівінський, к.с.-г.н., доцент
Одеський державний аграрний університет

Стаття присвячена актуальним проблемам перегляду позицій стратегічного й оперативного планування реновації підприємств тваринництва. Зміни зумовлюють інший підхід до об'єктів планування: замість планування власне аграрного виробництва необхідно переходити до макропланування моделі багатогалузевих інтегрованих комплексів. Причини таких метаморфоз природні. Вони пов'язані із природою технологічного й економічного розвитку аграрного сектору України. Сильний процес технологічної реновації й надалі стане превалювати в аграрній економіці, де тільки близько 20% працюючого населення буде зайнято в аграрному виробництві. У зв'язку із цим варто очікувати змін в економічній структурі аграрного виробництва, що безпосередньо пов'язане із стратегічним та оперативним плануванням реновації підприємств тваринництва.

Ключові слова: система стратегічного та оперативного планування, підприємства тваринництва, аграрна економіка, реновації

Постановка проблеми: В сучасних умовах господарювання, коли переважними повинні стати економічні методи регулювання, істотно зростає роль прогнозування розвитку, виявлення можливих наслідків їх впливу на соціально-економічні процеси. Це тим більше відноситься до агропромислового виробництва, сільського господарства, де економічні фактори тісно переплітаються з біологічними.

При визначальній ролі інноваційного процесу у відтворювальних циклах, а саме тільки через нього й можливий динамічний розвиток аграрної сфери, прогнозування стає невід'ємною частиною нормальної економічної діяльності й не є привілеєм якої-небудь форми господарювання й власності.

Способи управління економікою, що базується на індикативних методах, коли право вибору форми господарювання, структури виробництва належить безпосередньо аграрному виробнику, істотно ускладнюють всю систему економічних і соціальних регуляторів розвитку аграрного сектору [2]. Уявлення про те, що ринок - проста саморегулююча система, поступається тверезому підходу про її складність, суперечливість.

Особливе значення, на нашу думку, здобуває прогноз наслідків соціально-економічних заходів, що реалізуються. Таке розуміння проблеми ґрунтується, принаймні, на наступних моментах. Насамперед, економічні важелі впливають безпосередньо на людину, працівника, на мотивацію або демотивацію ефективної праці як способу активного соціального життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: Процеси розробки стратегій реновації підприємств аграрній сфері в напрямку удосконалення оперативних управлінських рішень досліджують відомі вітчизняні вчені: Дерій Ж.В., Давидюк О. О., Данько Ю.І., Саблук П.Т., Малік М.І., Марчук Л.Л., Маркіна І.А., Гришова І.Ю., Ніколюк О.В., Дяченко О.П., Стоянова-Коваль С.С., Шабатура Т.С., Шестаковська Т.Л., Яців І.Б.[1-9]

Мета : визначити напрями удосконалення системи стратегічного й оперативного планування реновації підприємств тваринництва.

Виклад основних результатів дослідження: Економічні процеси, запущені тим або іншим механізмом, мають звичайно довгостроковий характер своїх наслідків, особливо негативних. Їх складно перервати, направити в інше русло. Свідомо тому є сформована сьогодні соціально-економічна ситуація в національному господарстві й, звичайно ж, в агропромисловому виробництві. Розробляючи

методологію оцінки наслідків, треба в першу чергу відібрати ті економічні важелі, які найбільше можуть впливати на сільськогосподарське виробництво.

Із загального набору діючих і використовуваних у ринковій економіці важелів, ми вважаємо, найбільше значення мають: ціни, у тому числі на продукцію аграрного виробництва й засоби виробництва, споживані в ньому; податки на доходи, на землю, загальні інвестиції; державна фінансова підтримка (або бюджетні асигнування); пільгові процентні ставки за кредити. Перелік їх можна було б істотно розширити, узгодити з іншими групами факторів. Однак поки це складно й технічно, і методологічно. До того ж потрібна велика й достовірна інформація.

Як результативні показники можуть бути використані: продукція аграрного виробництва в натуральному й вартісному вираженні, товарна продукція харчової промисловості, чистий дохід, оплата праці, співвідношення фондів споживання й нагромадження, показники продуктивності аграрного виробництва й використання ресурсів (землі, праці, фондів). В основу методичного підходу доцільно покласти розробки відомого економіста Гришової І.Ю.[3-5], де наведений теоретичний й емпіричний аналіз із використанням системи коефіцієнтів. Поки необхідно розробити модель для вирішення завдань на національному й галузевому рівнях, а потім, у міру уточнення методичних питань, і на регіональному й на рівні підприємств.

Важливо врахувати, що різні економічні важелі найчастіше діють у взаємовиключних напрямках. Можна, наприклад, встановити високі заставні гарантовані ціни на продукцію, але одночасно високими ставками оподаткування вилучити весь чистий дохід. Тоді ціна як стимул діяти на виробництво не буде. Треба брати до уваги й кількісні параметри. Так, сформоване зараз співвідношення цін на продукцію рослинництва й тваринництва серйозно ускладнило становище у м'ясо-молочній галузі й стало однією із причин падіння виробництва. Отже, потрібно обґрунтувати границі раціональних параметрів, за яких можуть наступити негативні наслідки.

Різноманіття й складність зв'язків, відповідальність у прийнятті рішень викликають необхідність передбачати достатню варіантність їх наслідків. Розвиток аграрного виробництва й аграрний сектор у будь-якій країні піддаються впливу як історичних процесів, так і специфічних соціально-економічних і геополітичних факторів. Проте різноманітність різних моделей розвитку в різних країнах може бути основою для універсального узагальнення, оскільки це стосуєть-

ся характерних прикладів і вносить вклад у теоретичне й практичне взаємозбагачення.

Сучасне аграрне виробництво є об'єктом зростаючого тиску, одна із причин якого - негнучкість попиту на продукти харчування в розвинених країнах. Зміна ситуації навряд чи значно змінить стан в них. Однак у країнах, що розвиваються, гнучкість попиту на продукти харчування порівняно висока, і нова ситуація може значно підняти його потенціал.

Отже, у сфері міжнаціонального продуктового кошика суть проблеми зрушується від еластичності попиту убік еластичності постачання й ще більше загострюється через фізичну обмеженість можливостей аграрного виробництва. Тому важливі дослідження організаційних аспектів, пов'язаних зі структурними змінами в аграрному виробництві. Справа в тому, що традиційні концепції сфери виробництва й підхід до його надлишків уже неефективні. Основною темою порядку денного стає розширення аграрного виробництва, відповідно агротехнічний аспект виявляється усе більш значимим і не менш доцільним, ніж загальний організаційний, тому що полягає насамперед у впровадженні системи високотехнологічного аграрного виробництва з усіма пов'язаними із цим соціально-економічними явищами.

Необхідний перегляд позицій стратегічного й оперативного планування. Зміни зумовлюють інший підхід до об'єктів планування: замість планування власне аграрного виробництва необхідно переходити до макропланування моделі багатогалузевих інтегрованих комплексів. Причини таких метаморфоз природні. Вони пов'язані із природою технологічного й економічного розвитку аграрного сектору України. Компенсацією тенденції, що намітилася, може бути збільшення аграрного експорту. Однак, якщо його частка досягне 50% від валового виробництва, доходи фермерів будуть тісно пов'язані зі стабільністю світового ринку, що, зрозуміло, важко прогнозувати.

Технологічний розвиток у довгостроковому плані призводить до зниження собівартості й цін на сільськогосподарську продукцію (якщо не враховувати впливи інфляції). Це означає, що частка фермерів у національному доході відрізняється від доходів працівників в інших секторах економіки убік зниження. Розрив у доходах у поєднанні з наявністю більш привабливих несільськогосподарських альтернатив призводить до ще одного фактору, що сковує розвиток аграрного виробництва.

Значення АПВ для національної економіки обумовлює проблему розвитку аграрного виробництва і його планування. У країні великого значення набуває збереження рівноваги між двома головними економічними формами: сільською й міською. Таким чином, сільська економіка повинна стати каркасом багатогалузевої економіки. Протягом багатьох років існувала повна ідентифікація між формою аграрного виробництва й аграрним виробництвом як економічною сутністю цієї форми.

Навіть розвинене аграрне виробництво не може запобігти кризі села. За останні 25 років частка сільських жителів знизилася на 2,5 млн. осіб. Майже 350 сіл зникли. З числа осіб продуктивної праці, що живуть у сільських поселеннях, у аграрному виробництві працювали лише 25,4 %, отже, 3/4 були зайняті в промисловості, сфері обслуговування, торгівлі й інших галузях.

Сильний процес технологічної реновації й надалі стане превалювати в аграрній економіці, де тільки близько

20% працюючого населення буде зайнято в аграрному виробництві. У зв'язку із цим варто очікувати змін в економічній структурі аграрного виробництва: вона втратить домінуючий сільськогосподарський характер. Імовірні проблеми, пов'язані з адаптуванням масштабу виробничих одиниць до нового технологічного рівня, які можна вирішити тільки шляхом організації кооперативних інтегрованих підприємств і перегляду їх виробничої структури. Некооперативне село також знизить сільськогосподарський ухил, зберігши лише 15% працюючих в аграрному виробництві, і його опір урбанізації ослабшає.

Відзначені тенденції, мабуть, нормальні й навіть позитивні в умовах України, де несільськогосподарська зайнятість розвивається усередині села й лише таким способом можна підтримувати відносну стабільність сільського населення й екологічний баланс у процесі розвитку виробництва.

Планування подібного роду дозволить виробити генеральну концепцію конкретного району з урахуванням таких факторів, як населення й робоча сила, альтернативні моделі економічної структури району, взаємозв'язок аграрного й промислового розвитку.

Економічний характер регіонального комплексу економічних одиниць стане ясним на основі інтеграції секторальних програм у пропорції, здатній забезпечити оптимізацію й секторів, і ступеня інтеграції. Інтегральний розвиток у аграрному виробництві дозволяє вирішити всі проблеми розриву між доходами аграрного виробництва й інших економічних секторів. Таким чином, інтегральний дохід сільського й міського населення не буде розрізнятися.

Природні зміни створили тенденцію до нового соціально-економічного рівняння, як у макроекономічних межах (досягнення нової рівноваги між аграрним виробництвом й іншими секторами національної економіки - проблема багатьох розвинених країн), так й у аграрному секторі, де економічна структура села впливає на частку аграрного виробництва в ній.

Українське аграрне виробництво змушене жорстко боротися за надходження виробничих ресурсів, які досить обмежені. Існуючі умови повної зайнятості (фактично, браку робочої сили) не можуть призупинити падіння його частки в основних компонентах національної економіки [4,6]. Необхідно визначити, яку форму прийме виникаюча нова структура.

Найбільш важливий аспект цього процесу - його довгостроковий вплив. Аграрна політика повинна враховувати, що через 10-15 років аграрне виробництво буде зовсім відмінним від сьогоденного. Головна проблема полягає у необхідності знайти такі економічні й адміністративні засоби, які дозволять аграрній політиці виробити нову форму.

Визначення нової ролі аграрного виробництва в національній економіці відбувається під домінуючим впливом суперечливих технологічних ефектів: з одного боку, технологія збільшує сільськогосподарську продукцію при використанні меншої кількості робочої сили й більшої кількості капіталу, з іншого боку - знижена ціна цієї продукції й зростає постачання ринку обумовлюють нестійкість технологічної системи. Сучасна технологія, хоча й веде до росту вироблення на одиницю продукції, особливо, коли на першому місці стоїть високорозвинена сільськогосподарська культура, тісно пов'язана із загальною технологічною реновацією. Велика продуктивність також вимагає нової структури виробничих факторів, причому відбувається зрушення від робо-

чої сили до капіталу.

Реновація підприємств в аграрному виробництві не може бути досягнута автоматично. Для цього необхідні важливі кроки, наприклад втручання уряду. Воно може прийняти форму певних заходів, результатом яких стане сільськогосподарський цикл, що порушує рівновагу виробництва з усіма кризовими наслідками, що випливають з цього. Інший шлях - тривале й ефективне урядове втручання на основі стратегічного планування. Це дає змогу пом'якшити неминучі структури зміни й стримати їх несприятливі наслідки.

Не викликає сумніву, що суть розглянутого питання дуже суперечлива, тому що включає проблему стратегії економічного розвитку й знаходиться в центрі концептуальної дилеми: розвиток, що йде шляхом чисто ринкового механізму, або розвиток шляхом планування.

У перспективі в українському аграрному виробництві повинні бути створені моделі розвитку, засновані на поєднанні економічного механізму й соціальних передумов, причому з акцентом на останні. Це може бути зроблене за допомогою всеохоплюючої системи стратегічного планування. Наприклад, якщо сучасний розвиток бере під сумнів значимість аграрного виробництва в національній економіці й зменшує його частку в національному доході, а також скорочує доходи фермерів у порівнянні з доходами працівників в інших галузях, то єдиний шлях захисту селянських доходів – розвиток на селі промисловості й інших несільськогосподарських галузей. Таким чином, виникає політика реновації аг-

рарного розвитку, що враховує як економічні, так і соціальні обмеження й має шанси вирішити складне завдання оптимізації економічних й соціальних непостійних величин. При цьому буде формуватися економічний каркас комплексу.

Зменшувана частка аграрного виробництва в економіці й національна ціль, що полягає у збереженні сільського поселення, роблять необхідним пошук альтернативи сільському господарству в аграрних районах. Це вимагає переоцінки традиційних концепцій розвитку й заміни секторального підходу просторово-економічним, у якому сільський комплекс розглядається як багатогалузева, але в той же час скріплена міцними внутрішніми зв'язками соціально-економічна система. Така концепція застосовна до всього комплексу взаємин між аграрним виробництвом і національною економікою, міським і сільським середовищем. Це комплексотворення, який йде ззовні системи АПВ.

Залучення аграрних виробників у різноманітну економічну діяльність пом'якшує боротьбу за виробничі фактори, що ставить аграрне виробництво в невигідне положення й може привести до занедбання як сільськогосподарських поселень, так і аграрного виробництва в цілому [8].

Чітке визначення об'єктів планування - найбільш важлива умова для встановлення макроекономічної моделі планування, що повинне здійснюватися на трьох рівнях: мікрокомплекс, що включає аграрні підприємства; підкомплекс, або регіональний, і макрокомплекс, або сільський комплекс у національному масштабі.

Список використаної літератури:

1. Ніколюк, О. В., Лівінський А.І Стратегічний аспект формування регуляторної політики соціально-економічного розвитку аграрного виробництва [Текст]. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 1. – С. 303-310. – ISSN 1993-0259.
2. Ніколюк О.В., Галицький О.М. Методологія інституціоналізації державного регулювання аграрного виробництва. Агросвіт. – 2017. – №13. – С. 24-28
3. Gryshova I. Yu., Shestakovska T. L., Glushko O. V. The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development. Scientific Papers of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. – 2017. – №4. – pp.75-80.
4. Гришова І.Ю., Стоянова-Коваль С.С. Аналітичне забезпечення економічного розвитку підприємств з позицій інвестиційної привабливості. Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернівці : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 2. – С. 195-204.
5. Гришова І. Ю., Стоянова-Коваль С. С. Інвестування стратегій інноваційного розвитку суб'єктів аграрної сфери України / Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент». – №4 (68). – 2016 – С.12-16
6. Дерій Ж.В., Галицький О.М. Стратегія удосконалення інноваційно-інвестиційної державної політики щодо розвитку аграрного виробництва в Україні Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Том2. – № 4. – С.6-11.
7. Давидюк О. О., Марчук Л. Л. Організаційно-інституційні імперативи удосконалення державного регулювання захисту економічних інтересів в аграрній сфері. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 23–28. DOI: [10.32702/2306-6814.2018.20.23](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2018.20.23)
8. Марчук Л.Л. Міжнародні методики оцінки конкурентоспроможності національної економіки в контексті економічної безпеки. // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – №4. – С. 311-317. – ISSN 1993-0259.
9. Лівінський, А. І. Закордонний досвід регулювання діяльності аграрних виробників у контексті реновації вітчизняної аграрної економіки [Текст] / Анатолій Іванович Лівінський // Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Том 2. – № 4. – С. 85- 93. – ISSN 2415-8453

Livinsky A.I. DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT OF THE SYSTEM OF STRATEGIC AND OPERATIONAL PLANNING OF RENOVATION OF ANIMAL ENTERPRISES

The article is devoted to the actual problems of revision of positions of strategic and operational planning of renovation of livestock enterprises. The changes lead to a different approach to the objects of planning: instead of planning the actual agricultural production, it is necessary to move to the macro-planning model of diversified integrated complexes. The causes of such metamorphoses are natural. They are related to the nature of technological and economic development of the agricultural sector of Ukraine. A strong process of technological renovation will continue to prevail in the agricultural economy, where only about 20% of the working population will be employed in agricultural production. In this regard, we should expect changes in the economic structure of agricultural production, which is directly related to the strategic and operational planning of the renovation of livestock enterprises.

Keywords: system of strategic and operational planning, livestock enterprises, agricultural economy, renovation